

ظهور اسلام در شبهجزیره عربستان

اسلام در کجا ظهر کرد؟

اسلام در شبهجزیره عربستان و در میان مردمی که در جهالت و نادانی به سر میبردند، ظهر کرد. در این درس با ۲۳ سال مجاہدت رسول خدا و اصحابش* برای دعوت به توحید، گسترش ایمان، صلح، عدالت و مبارزه با سلطه ظالمان آشنا میشوید.

محیط پیدایش اسلام

شبهجزیره عربستان یا جزیره‌العرب در جنوب غربی آسیا واقع شده است و حدود سه میلیون کیلومتر مربع مساحت دارد. بخش وسیعی از این سرزمین را بیابان‌ها و ریگزارها و قسمت دیگری را نواحی کوهستانی تشکیل می‌دهند. حجاز از جمله شهرهای مهم منطقه حجاز را نام ببرید مناطق کوهستانی واقع در غرب جزیره‌العرب است و شهرهایی مانند، یثرب (مدینه) و طائف در این منطقه قرار دارند.

آب و هوای گرم و خشک و کمبود آب، باعث شده بود که اغلب ساکنان عربستان زندگی صحرانشینی داشته باشند و از طریق بروزش تعداد کمی دام از جمله شتر، نیازهای روزانه خود را تأمین کنند. البته در یتر و مخصوصاً در یمن، کشاورزی نیز رونق داشت. یمن در جنوب شبه‌جزیره، از مناطقی است که سابقه تمدنی قابل توجهی را به چشم خود دیده است. در میان دولت‌های یمنی پیش از اسلام، قرآن به قوم سیاً و قدرت سیاسی، نظامی و بازرگانی آن اشاره کرده است. **دو ایستگاه مهم تجاری بر سر راه جنوب به شمال شبه‌جزیره عربستان را نام ببرید.** در زمان ظهور اسلام، مکه و یثرب دو ایستگاه مهم تجاری بر سر راه جنوب به شمال شبه‌جزیره به شمار می‌رفتند و برخی به تجارت مشغول بودند.

از چه دورانی به عصر جاهلیت یاد می شود؟

اوپرای و شرایط اجتماعی و فرهنگی مردم عربستان در دوران پیش از بعثت، به گونه‌ای بود که از آن به عصر جاهلیت یاد می‌شود. در آن زمان بیشتر عرب‌ها به شکل قبیله‌ای و فاقد حکومت متصرف زیسته و اغلب بت می‌برستندند و کعبه، خانه خدا را از بتهای گوناگون بر کرده بودند. البته گروهی از عرب‌ها نیز پیرو حضرت ابراهیم و یا دین‌های یهود، مسیح و زرده است بودند.

ویژگی‌های عصر جاهلیت را نام بردید.

اعراب در دوران جاهلیت بهره چندانی از علم و دانش نداشتند و عده کمی از آنها می‌توانستند بخوانند و بنویسند. در آن دوره، زنان اغلب از مقام و موقعیت پایینی برخوردار بودند و برخی مردان حتی از داشتن فرزند دختر احساس حقارت می‌کردند. اعراب جاهلی نسبت به قبیله خود تعصب شدید و کورکرانه‌ای نشان می‌دادند. تعصب قبیله‌ای موجب بروز کینه و حس انتقام‌جویی در میان قبایل مختلف عرب شده بود و جنگ و خوزیری‌های پیایی را به دنبال داشت. از سوی دیگر کم بود غذا و سایر نیازهای زندگی نیز عامل دیگری برای گسترش درگیری‌های قبیله‌ای و رواج غارتگری بود.

فعالیت

۱- کاربرگه شماره (۵) عصر جاهلیت را انجام دهید.

طلوع آفتاب اسلام در مکه

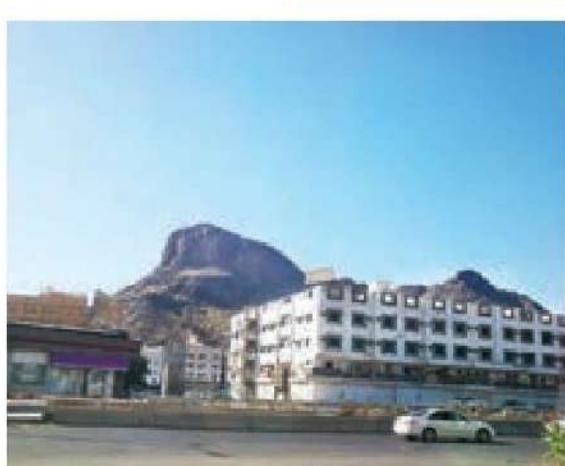
بعثت پیامبر : حضرت محمد ﷺ در خاندانی شریف و محترم در شهر مکه به دنیا آمد. آن حضرت و احداد پاکشان تحت تأثیر محیط آلوده به شرک* و فساد مکه قرار نگرفتند. پیامبر چنان به پاکدامنی و درستکاری مشهور بود که او را محمد‌امین می‌خوانند. حضرت محمد ﷺ کوههای اطراف مکه و از جمله غار جرا را پیوند رسانید و پروردگار یکتای خویش برگزید و اوقات زیادی را در آنجا می‌گذراند. در ۲۷ ربیع‌الثانی که آن حضرت به ۴۰ سالگی رسیده بود، فرشته وحی در غار

جرا بر او نازل شد و فرمان پیامبریش را از جانب خداوند ابلاغ کرد.

نخستین ایمان اورندگان به پیامبر حکایت کسانی بودند؟
حضرت خدیجه علیها السلام و حضرت علی علیهم السلام نخستین کسانی بودند که به رسول خدا ایمان آوردند. حضرت خدیجه از زنان ثروتمند مکه بود و تمام دارایی خود را در راه نشر اسلام، کمک به فقیران و آزادی بردگان خرج کرد.

دعوت به توحید: رسول خدا در آغاز بعثت به صورت فردی

و پنهانی مردم را به پرستش خدای یگانه و ایمان به روز رستاخیز دعوت می‌کرد. درنتیجه این دعوت، تعدادی از مردم مکه به اسلام ایمان آوردن.

امروزه با توسعه شهر مکه، غار حرا در حرمه شهر قرار گرفته است.

پس از چند سال پیامبر آشکارا مردم را به اسلام دعوت کرد؟

پس از سه سال، پیامبر مأموریت یافت نخست خویشاوندان و سپس عموم مردم را آشکارا به اسلام دعوت نماید. در این مرحله از دعوت، رسول خدا علاوه بر آنکه مردم را به عبادت خدای یکتا فرا می خواند، پرسش بتها را نکوهش می کرد و از سرانجام بد کافران سخن می گفت.

ای مردم «من فرستاخندایم و شارابه عبادت خدای یکتا و ترک پرستش بسته دعوت می نمایم، بتیلی که نه سودی می رسانند و نه زیان می آفرینند و زندگی می جنند و نه زندگی نشوند می سیرانند».

صبر و پایداری پیامبر و پیروانش در برابر آزار و شکنجه مشرکان : اشرف مکه به ویژه بزرگان قبیله فرش مانند ابو لهب، أبو جهل و ابوفیان که بر مکه حکومت می کردند از گسترش دین اسلام و مخالفت آشکار آن با عقاید و افکار جاهلی، دچار بیم و هراس شدند. مشرکان پس از آنکه نتوانستند ابوطالب، بزرگ خاندان بنی هاشم را در پشتیبانی از رسول خدا منصرف کنند، به شیوه دیگری روی آوردند. آنان نخست به حضرت محمد ﷺ پیشنهاد کردند که ریاست قبیله و قوم و دریافت ثروت فراوان را بینبرد و از عقاید خود دست بردارد.

پیامبر در برابر پیشنهاد ریاست و ثروت چه فرمود؟

پیامبر اسلام در برابر این پیشنهاد فرمود : «من برای گرداوری مال و فرمانروایی مبعوث نشده‌ام، خدایم مرا به عنوان پیام آور به سوی شما فرستاده، هر گاه از من بپذیرید، این موجب سعادت شما در دو جهان است و اگر آنرا رد کنید، من در این راه استقامت می‌ورزم تا خدا میان من و شما داوری کند».

صبر و پایداری پیامبر و پیروانش در برابر آزار مشرکان چگونه بود؟

سران مشرکین، خشمناک از پاسخ پیامبر، تصمیم گرفتند ایشان و مسلمانان را مورد آزار و شکنجه قرار دهند. هر چه زمان می گذشت بر شدت سختگیری و شکنجه مشرکان افزوده می شد. آنان بدترین دشنامها و تهمت‌ها را به رسول خدا نسبت می دادند و برخوردهای زشت و ناپسندی با آن حضرت می کردند. پیامبر اسلام در برابر چنین رفتارهایی بردبار بود و با مهربانی مردم را به اسلام فرا می خواند.

فعالیت

- ۲- یکی از سوره‌های کوچک جزء سی ام قرآن که در نکوهش ابو لهب نازل شده است را قرائت و ترجمه آن را بیان کنید.
- ۳- به نظر شما چه عواملی موجب دشمنی اشرف و بزرگان مکه با پیامبر می شد؟ فهرست کنید.

به خطر افتادن مقام و موقعیت اشرف مکه، مخالفت اسلام با عقاید و افکار جاهلی، به خطر افتادن موقعیت اقتصادی اشرف مکه، پیروی کورکورانه مشرکان از عقاید آباء و اجدادی

چرا مشرکان شنیدن قرآن را منوع کردند؟

از آنجایی که آیات قرآن حتی سرسرخترین دشمنان پیامبر را تحت تأثیر قرار می‌داد و موجب گرویدن بتپرستان به اسلام می‌شد، مشرکان شنیدن قرآن را منوع کردند و به مسافرانی که برای زیارت کعبه به مکه می‌آمدند دستور دادند که پنهان در گوش خود قرار دهند و به حضرت محمد ﷺ تزدیک نشوند. علاوه بر آن، مشرکان قرآن را شعر و افسانه‌های خواندن و تلاش می‌کردند به وسیله قصه‌گویان و نقل داستان‌های عامیانه، مردم را از گوش دادن به آیات قرآن بازدارند.

جعفر بن ابی طالب نایب‌النّاس مسلمانان مهاجر نزد نجاشی پادشاه حبشه

توسط مشرکان را توضیح دهد.
تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان مشرکان پس از آنکه متوجه شدند با شکنجه و سرکوب نمی‌توانند مانع گسترش اسلام شوند، تصمیم گرفتند مسلمانان را تحریم کنند. از این‌رو، عهده‌نامه‌ای را امضا کردند که بر اساس آن هرگونه خرید و فروش و رابطه اجتماعی (ازدواج) یا پیروان اسلام منوع شده بود. به دنبال این تحریم، رسول خدا و یارانش به پیشنهاد ابوطالب به یکی از دره‌های اطراف مکه به نام «شعب ابوطالب» پناه برداشتند. آنها با وجود حمایت مادی و معنوی حضرت ابوطالب و حضرت خدیجه علیهم السلام، حدود سه سال شرایط بسیار سختی را در این دره تحمل کردند.

مشرکان همچنین برای جلوگیری از گسترش اسلام اقدام به آزار و شکنجه مسلمانان کردند. شماری از پیروان رسول خدا به ویژه تهییدستان یا بردگان مورد شدیدترین شکنجه‌ها قرار گرفتند. یاسر و همسرش سمیه و پسرشان عمار و نیز بلاط جبشه از جمله این افراد بودند.
نخستین شهیدان راه اسلام چه کسانی بودند؟
یاسر و سمیه زیر شکنجه‌های طافت‌فرسای مشرکان به شهادت رسیدند. این زن و شوهر، نخستین شهیدان راه اسلام بودند. آزار و اذیت مشرکان نسبت به پیروان اسلام آن‌قدر افزایش یافت که پیامبر از مسلمانان خواست به جبشه مهاجرت کنند.

رویدادهای مهم تاریخ اسلام از بعثت تا هجرت پیامبر از مکه به مدینه (بر اساس سال‌های بعثت)

فعالیت

- ۴- درس را بخوانید و ۴ مورد از اقدامات مشرکان علیه پیامبر و مسلمانان را در مکه بیان کنید.
- ۵- تطمیع پیامبر به مال و مقام، تهدید و آزار واذیت پیامبر، آزار و شکنجه مسلمانان، تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان پس از سه سال پیامبر خبر داد عهدنامه توسط موریانه خورده شده و فقط با اسمک اللهم باقی مانده است راستی سخن پیامبر باعث پایان تحریم شد.
- ۶- با توجه به نمودار صفحه قبل، بگویید جه حواختی زمینه ساز مهاجرت رسول خدا از مکه به مدینه شد؟
- ۷- کدام یک از وقایعی له روی خط زمان مشاهده می کنید مبدأ تاریخ مسلمانان فرار گرفته است؟ هم اکنون از آن واقعه چند سال می گذرد؟ **مهاجرت پیامبر از مکه به مدینه**

۱۴۴۲ سال

تشکیل امت* و حکومت اسلامی به رهبری پیامبر در مدینه

در نگاه الهی، سیاست از دیانت جدا نیست و تمامی پیامران در صورت فراهم بودن زمینه، به تشکیل حکومت اسلامی اقدام می نمودند. از این رو، بخش عمده ای از امت سازی پیامبر در مکه، در قالب تربیت فکری و عملی یکایک پیروان خویش و مهیا کردن آنها برای ایجاد حکومت اسلامی بود. ایشان به منظور مقدمه سازی برای تشکیل حکومت، دو بار پیش از هجرت، با نمایندگانی از مردم پسر بیدار کرد و پیمانهایی بست.

چرا شهر پسر به مدینه النبي تغیر یافت؟

حضرت محمد ﷺ چند روز پس از خروج از مکه، در میان استقبال و شادی مسلمانان به پسر رسید. از آن پس، نام

پسر به مدینه النبي، یعنی شهر پیامبر تغییر داده شد.

انصار چه کسانی بودند؟

در تاریخ اسلام به گروهی از ساکنان پسر که با پیامبر ﷺ پیمان سنتند و ان حضرت را یاری کردند، انصار (یاری کنندگان) مهاجرین چه کسانی بودند؟ می گویند. همچنین گروه دیگری از مسلمانان که اموال و دارایی خود را رهایی از مکه به مدینه رفتند، به مهاجرین (هجرت کنندگان)

تأسیس مسجد توسط پیامبر را توضیح دهید؟

معروف هستند.

● **تأسیس مسجد** : نخستین اقدام مهم پیامبر پس از ورود به مدینه، ایجاد مسجدی برای انجام امور عبادی، اجتماعی، علمی و سیاسی بود. آن حضرت خشت اول مسجد را خود حمل کرد و مسلمانان به خصوص زنان در بنای مسجد مشارکت ورزیدند. مسجد علاوه بر آنکه مکانی برای عبادت و اجرای مراسم مذهبی به شمار می رفت، مرکزی برای مشورت و تصمیم گیری درباره امور سیاسی و نظامی نیز بود؛ مسجد همچنین کانون اصلی سوادآموزی و فراغیری علم و دانش محسوب می شد. در کنار مسجد، سرپناهی برای افراد تھیدست بنا شد و افرادی وظيفة آموختن قرآن و خواندن و نوشتن به آنها را بر عهده گرفتند.

● **پیمان برادری به جای تعصب قومی و قبیله ای** : مسلمانان ساکن مدینه یعنی مهاجرین و انصار از قبایل مختلف

بودند. بعضی از این قبایل در گذشته نسبت به هم کیته و دشمنی شدیدی داشتند. پیامبر به منظور ایجاد محبت و دوستی بین مسلمانان، آنها را دو به دو با یکدیگر برادر اعلام کرد. این کار پیامبر گامی در جهت ایجاد امت اسلامی بود. رسول خدا،

علی بن ابیطالب علی را به برادری خود برگزید.

- پیمان نامه سیاسی : علاوه بر مسلمانان، تعدادی از قبایل یهود نیز در شهر مدینه و اطراف آن سکونت داشتند.

برخی از مقادیر پیمان نامه سیاسی

- مسلمان امت واحدی است و نیاید و لایت کافران را برخویش بپذیرد.
- مسلمان باید عدالت پیش باشند و در برابر تکران متعالگردند.
- مسلمان باید یار و غنوار هم ویاری کنند و قریان باشند.
- یهودیان و مسلمان باید اختلافات خود را به صورت سالمت آزمیزیان و بمند.
- یهودیان در انجام مراسم دینی خود آزار و خواهند بود.
- حرکات مدنی موردن حمله شدن قرار گرفت، بلکن از آن دفاع خواهند کرد.
- در موقع اختلاف، آخرین داور، رسول خدا خواهد بود.

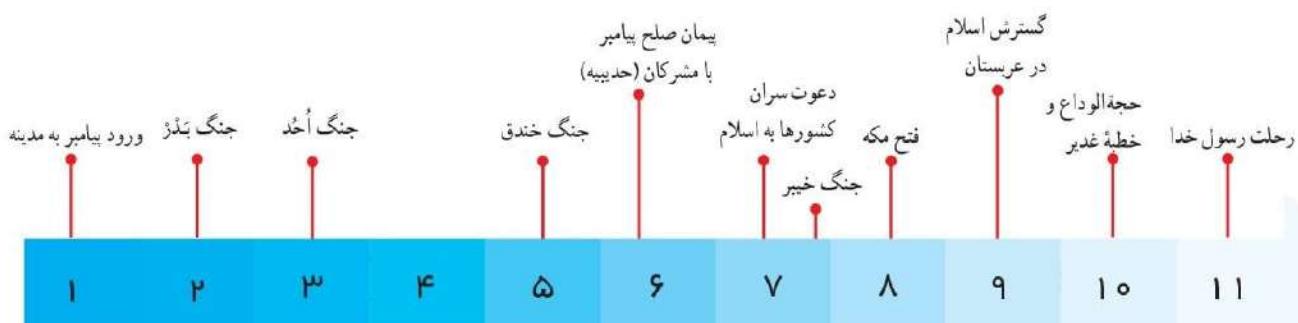
پیامبر لازم می‌دانست میان ساکنان مدینه اتحاد سیاسی برقرار شود. از این رو، پیمان نامه‌ای تنظیم شد و مسلمانان و یهودیان متعهد شدند که به آن عمل کنند. تدوین و امضای این پیمان نامه، در واقع اعلام رسمی تأسیس حکومت اسلامی به رهبری پیامبر در شهر مدینه بود.

- نبردهای دوران پیامبر به چند دسته تقسیم می‌شود؟

حضرت رسول به مدینه تا رحلت ایشان، چندین جنگ میان مسلمانان و دشمنان آنان رخ داد، از جمله جهاد ابتدایی در زندگانی پیامبر اکرم علی؛ به عنوان نمونه به جنگ بدر اشاره می‌کنیم، به برخی از این جنگ‌ها غَرْوَه^{*} و به برخی دیگر سَرَيَه^{*} گفته می‌شود. پیامبر اسلام بر خلاف زمامداران آن زمان، هرگز برای کشورگشایی و به دست آوردن غنیمت اقدام به جنگ نمی‌کرد و به عهد و پیمان‌های خود و فدادار بود. در جنگ‌های اُحد و خندق، این مسلمانان بودند که مورد حمله مشرکان قرار گرفتند و ناگزیر شدند از خود دفاع کنند. برخی جنگ‌های نیز برای دفع تهدیدهای خطرناک دشمنان رخ داد؛ برای نمونه پس از آنکه برخی قبایل یهود پیمان‌شکنی

کرdenد و با مشرکان علیه مسلمانان متعدد شدند، پیامبر ناگزیر شد با آنان نبرد کند.

پیامبر همواره پیروانش را به رعایت اصول اخلاقی و ارزش‌های انسانی در جنگ‌ها توصیه می‌نمود؛ او به ویژه سفارش می‌کرد با اسیران خوش‌رفتاری نمایند و از تخریب و غارت اموال مردم در جنگ پرهیز کنند. آن حضرت همچنین مراقب بود که مسلمانان همانند مشرکان رفتار نکنند **پیامبر فرمانروایان چه کشورهایی را به اسلام دعوت کرد؟** از آنجایی که هدف دین اسلام هدایت همه مردم جهان است، پیامبر به فرمانروایان کشورهای مختلف از جمله ایران، روم، مصر و حبشه نامه نوشت و آنان را به اسلام دعوت کرد.

مهم ترین رویدادهای تاریخ اسلام از هجرت پیامبر تا رحلت آن حضرت (براساس سال‌های هجرت)

اخلاق، اصول و شیوه حکومت پیامبر را توضیح دهید

رسول خدا آرسته به صفات نیکی چون مهربانی، گذشت، پارسایی و ساده‌زیستی بود و بخل، حسد، آز و طمع در وجود او راه نداشت. او هدف از بعثت خود را ترویج ارزش‌های اخلاقی بیان می‌کرد و تربیت و رستگاری انسان‌هارا برتر و بالاتر از هر کار دیگر می‌شمرد.

حضرت محمد ﷺ بر پایه تعالیم اسلام، نظام اجتماعی و حکومت جدیدی را بنیان نهاد که بر همکاری زمامداران و مردم استوار بود. آن حضرت از اصل مشورت برای مشارکت دادن مردم در امور حکومت به خوبی بهره می‌گرفت و پس از مشورت با اصحاب اقدام به تصمیم‌گیری در مسائل مهم سیاسی و نظامی می‌کرد. برای مثال در جنگ أحد رأی جوانان را که اکثریت داشتند بر رأی خود ترجیح داد و در جنگ خندق، پیشنهاد سلمان فارسی را در کندن خندق و شیوه دفاع از شهر پذیرفت.

را توضیح دهید

● واقعه غدیر خم : رسول گرامی اسلام هنگامی که از آخرین سفر حج باز می‌گشت، دستور داد تا همه زائران خانه خدا در محلی به نام غدیر خم توقف کنند. آن حضرت سپس برای جمعیت حاضر خطبای طولانی خواند و از آنان پرسید: «چه کسی نسبت به مؤمنان در تصمیم‌گیری از خودشان برتر و اولی تر است؟»؛ مسلمانان یک‌صدا گفتند خدا و پیامرش در این امر، اولی تر هستند. پیامبر سپس دست علی (علیہ السلام) را بالا برد و فرمود: «ای مردم، هر کس که من پیشوای او هستم، پس این علی پیشوای اوست؛ خداوندا، دوستداران او را دوست بدار و دشمناش را دشمن باش».

پیامبر خدا همچنین از مسلمانان خواست که خطبه غدیر را به‌حاطر بسپارند و آن را برای دیگران بازگو کنند. پس از آن، حاضران جاشینی پیامبر را به حضرت علی (علیہ السلام) تبریک گفتند.

فعالیت

- ۸- با مراجعه به قرآن کریم معنی آیه سوم سوره مائدہ را بنویسید و درباره رابطه آن با خطبه غدیر خم تحقیق کنید.

بر عهد دانش اموز

یکی از آثار مهمی که درباره واقعه غدیر خم تألیف شده است، دایرة المعارف ۱۱ جلدی الغدیر است. مرحوم علامه امینی با چهل سال تلاش و مطالعه ده هزار جلد کتاب و سفر به کشورهای اسلامی و مطالعه کتابخانه‌های آنها، گزارش‌ها و روایات مربوط به واقعه غدیر را از منابع مختلف بهویژه منابع اهل سنت استخراج و گردآوری نموده است.